

DISCIPLINA I SLOBODA PONAŠANJA — PROTIVUREČNOST I SINTEZA

(prethodna skica istraživanja)

I. DRUŠTVO = LJUDSKA PONAŠANJA = POJAVE SUI GENERIS

1. Čitav ljudski život je određen skup (način) ponašanja.
(Društvo = društvene pojave = ponašanje pojedinaca i njihova međusobna povezanost u sistem odnosa (porodičnih, obrazovnih, ekonomskih, političkih, nacionalnih, sportskih, kulturnih, idejnih i dr.).
- Istorija čovečanstva globalnog društva i njegovih realnih oblika: institucija, grupa, normi, tvorevina, shvatanja itd.) jeste **istorija ponašanja** *h o m o s a p i e n s a* što će reći: istorija ljudskih aktivnosti usmerenih ka promeni prirode kojim se menja *i p s o f a c t o* i ljudska priroda — priroda njihovih ponašanja.
- Stepent razvoja (stepent progresa) ljudskog roda jeste stepent društvenosti (kultivisanosti) **ljudskih ponašanja**, bilo da je reč o okvirima istorijske periodizacije toga razvoja (progresa) koje ističe Morgan, Kont, Marks, Bogdanov-Stepanov-Filipović ili neko drugi.

(Društveni život kao skup povezanog **delanja** ličnosti čija se socijalno-kulturna punoća (celovitost, totalitet) izražava prirodom njihovih ponašanja).
- Ponašanje ljudi kao sadržaj društvenog života jesu svesna, voljna — **slobodna** ljudska delanja (radnje), koja su kao takva determinisana nevoljnim, nesvesnim, zakonomernim — **nužnim** radnjama (procesima i odnosima);
ljudsko ponašanje rezultat:
 - a) ličnih, svesnih, voljnih, hotimičnih i samostalnih, autonomnih i nezavisnih činilaca, i
 - b) opštih, nužnih, stihijskih, neophodnih, determinisanih, zavisnih činilaca.ponašanje čoveka kao **jedinstvo** objekta, spoljašnjeg (prirodno-istorijske nužnosti) i **subjekta**, unutrašnjeg (slobode volje).

2. Iz prethodne činjenice izrastaju i stavovi o ljudskom ponašanju kao stavovi da se nešto mora, da je neophodno, da je bezuslovno potrebno, nužno, opšte, odnosno, da se drugo ne mora, nije neophodno i nužno, nije bezuslovno potrebno već je lično, svojevoljno.

— Dakle, ljudska ponašanja čine ljudski život — njegov istorijski razvitak, ali su sama **shvatanja (razumevanja) ponašanja** različita.

katkad shvaćena kao lična stvar, kao autonomno pravo, kao nezavisno **slobodno** delanje, a katkad kao životna (društvena, kulturna) neophodnost, kao opšta, zajednička obaveza, kao **disciplinovano** ponašanje (delanje).

Tako je iz gornjih premisa izveden problem

DISCIPLINE I SLOBODE PONAŠANJA — njihove protivrečnosti i sinteze.

— **pojam i priroda** discipline i slobode ljudskog ponašanja
— **društvena organizovanost** ponašanja kao jedinstvo suprotnosti karaktera ljudskih ponašanja.

II. Pojmovna određenost discipline i slobode ponašanja

1. Disciplina

a) u **širem značenju**:

- ponašanje sa uvažavanjem i pridržavanjem **reda stvari** (pojava, odnosa) kao uslova ostvarivanja egzistencije ličnosti i života zajednice (čovečanstva);
- priznanje, ispunjavanje i primenjivanje društvenih normi (propisa): moralnih, običajnih, društvenopravnih, političkih, profesionalnih i dr.; kao praktično ostvarivanje grupe organizovanosti bitne pretpostavke postizanja nekih ciljeva;
- aktivistički odnos **respektovanja** opštih i posebnih društvenih (kulturnih, etičkih i dr.) vrednosti;
- kao **nužnost** udruženog ljudskog rada radi izvršenja određenih poslova;
- kao, u izvesnom smislu, **vođeno** ponašanje (delatnost) pojedinaca (grupa, kolektiva, zajednica), itd.

b) u **užem značenju**

kao **porodična** disciplina
kao **školska** (internatska, domska), disciplina
kao **vojna** disciplina
kao **profesionalna** disciplina
kao **javna** (ulična i dr.) disciplina
kao **samodisciplina** (lična disciplina)

kao **partijska** disciplina

kao **crkvena** disciplina

- prihvatanje i ispunjavanje **svojevrskih** pravila ponašanja koja proizilaze iz svojevrzne delatnosti, organizacije, procesa i ustanova;
- odnos odgovornog ponašanja u izvršavanju konkretnih zadataka, **utvrđenim načinom** u određenom cilju;
- nužna pretpostavka pravilnog funkcionisanja **fiksiranog** radnog procesa i organizacije;
- pridržavanje **režima posebne** delatnosti koji proizilazi iz režima društvenog života.

c) Disciplina je, međutim, način ponašanja koji može imati
= **negativan smisao**:

kao pedantno, akuratno, uredno ispunjavanje **protiv društvenih** nehumanih, nekulturnih delatnosti. Takva su disciplinovana ponašanja destruktivna, društvenopatološka, rasistička, konzervativna i sl. — dakle, nemoralna sa stanovišta društva »praktičnog humanizma;«

(na primer, disciplina američkog poručnika Kelija u masakriranju bespomoćnog življa jednog sela u Vijetnamu; disciplinovan pohod ustaških terorista u našu zemlju (Bugojno); disciplina palestinskih komandosa i nemačkih policajaca u Minhenskoj drami; rasna segregacija u nekim školama SAD itd.);

kao **spolja prinudno**, nasilno, dirigovano, pod pritiskom disciplinovano izvršenje zadataka (obaveza, delatnosti) zasnovano na strahu i dresuri,

(kao ponašanje učenika pod pritiskom telesnih kazni; disciplina »prirodnih posledica« (Ruso); ropska, prinudna, u radnim logorima disciplina; pokornost bez pogovora »šefu«, »vođi« i sl.).

(Nije reč o prinudnoj disciplini koja je u interesu društvene organizovanosti, jer »pojedinaac može mnogo puta biti primoran da i pozitivno nešto učini na dobro drugima; tako na primer da svedoči pred sudom; da se pošteno pridruži zajedničkoj odbrani ili drugoj kakvoj skupnoj akciji, potrebnoj u interesu društva koje ga štiti; da izvrši neka dela individualne dobrotvornosti, na primer da spasi život svom bližnjem ili da se zauzme za nemoćne i da ih brani od nedela; pa ako to ne učini, može s pravom biti odgovoran društvu, kad god je očevidno da mu je bila dužnost tako postupati«, J. St. Milj);

kao **voluntarističko-hedonistička**, unutrašnja disciplina — intimno motivisano disciplinovano ponašanje, s obzirom na lična zadovoljstva i osećanja potreba,

(U stvari je reč o proizvodnoj, spontanoj disciplinovanosti, o krajnje subjektivističkom pristupu društvenoj organizovanosti, o voluntarističkom stavu i odredbi discipline; kao život asketa i red verskih »redova«; kao nudističko osećanje pravila i njihovog pridržavanja; kao pravila igre hipi grupa, egoistička ponašanja i sl.)

= **pozitivan smisao:**

kao svesno, razumno ponašanje u **shvaćenom procesu rada** i njegovih ciljeva; kao svrsishodna organizovanost društvenog rada;

kao **samovaspitanje** u duhu organizacije i reda, u duhu prezira prema anarhiji;

kao **spajanje** ličnog i društvenog karaktera (interesa) ponašanja;

(»Svesna disciplina zahteva od čoveka da vlada svojim postupcima, osećajima, držanjem. Tamo gde se njegova dela i postupci određuju njegovim ličnim interesima, — tamo je prirodno narušavanje discipline« (L. Raskin));

kao **samokontrolisano** izvršavanje dužnosti;

kao **aktivna** delatnost sa stanovišta progresivnog, humanističkog razvoja materijalne i duhovne kulture;

kao **društveno-organizovano** ponašanje (odnos) suprotno individualizmu, egoizmu, anarhizmu,

(»Proletarijat se ne boji organizacije i discipline, gospodo koja se starate o mlađem bratu! Proletarijat se neće paštiti o tome da bi gospoda profesori i gimnazisti, koji ne želi ući u organizaciju, bili priznati za članove partije zato što rade pod kontrolom organizacije. Ceo život vaspitava proletarijat za organizaciju kudikamo radikalnije nego mnoge intelektualčiče« (Lenjin));

kao odnos zasnovan na **udruženom radu**, koji je ujedinjen uslovima tehnički visokorazvijene proizvodnje;

kao odnos **drugarske solidarnosti** i uklanjanja antagonizama;

kao odnos poštovanja, uvažavanja, **samostalnosti i inicijative, itd.**

2. Sloboda ponašanja

a) u **širem značenju:**

- kao moć **svesnog** izbora između realnih mogućnosti i svesnog ostvarivanja izabrane mogućnosti određivanja uslova i načina svoga života;

- kao čovekova **moгуćnost** (šansa) ostvarivanja kako svojih materijalnih i duhovnih potreba tako i svojih, ljudskih, kvaliteta;
- kao **samostalnost volje** u izboru ponašanja;
- kao **objektivna** mogućnost i **subjektivno** raspoloženje za određeno ponašnje koje se bira;
- kao sposobnost čoveka da **vrši uticaj** na prirodnu i društvenu nužnost, da je prilagođava i uobličava prema svojim potrebama — da je pretvara u svestan čin = sloboda je saznanje nužnost (zakonitost);
- kao ostvarivanje **svih uslova**: gnoseoloških, psiholoških, moralnih, socijalno-političkih, pravnih na osnovu kojih čovek postaje **svoj** (slobodan), **nezavisan** u meri u kojoj su uslovi ostvareni;
- kao **dezalijenacija**: čoveku pripadajućem a ne od njega nezavisnog, njemu nametnutog ponašanja.

b) u užem značenju kao:

političko-pravna sloboda,
moralna sloboda,
 sloboda **veroisповести**,
 sloboda **rada**,
 sloboda **kulturnog** stvaralaštva,
 sloboda **misli i govora**,
 slobodna **ljubav**, itd.

- **samostalno, voljno** činjenje izbora;
- raspolaganje mogućnostima za ispoljavanje svojih **individualnih** (ličnih) potreba i kvaliteta;
- **nesputavano** pravo određenog ponašanja;
- odnos **ravnopravnog** učešća u radu;
- nesmetano ostvarivanje **samoupravnog** prava u razmatranju i razvijanju uslova života ličnosti i njihove neposredne zajednice;
- pravo **ispoljavanja** idejnih, moralnih, filozofskih, religioznih ubeđenja i emocija;
- **samoopredeljenje** za određene propise, norme, običaje;
- **raspolaganje** sopstvenim potencijama— svojim proizvodnim snagama, itd,

c) Sloboda je, međutim, način ponašanja koji može imati

= **negativan smisao**

kao **determinističko-fatalističko** određivanje ljudskih ponašanja,

(»Sloboda se sastoji u želji da stvari dolaze ne onako kako se tebi dopada nego onako kako one same po sebi dolaze«) (Ėpiktet).

»Slobodnom se naziva ona stvar koja postoji sa-

mom nužnošću svoje prirode i sama sobom biva određena za delanje» (Spinoza);

kao **potpuno samostalno** izgrađivanje pravila vlastitih ponašanja i njihovo samostalno kontrolisanje (Ventcelj); kao **nihilističko ignorisanje** društvene, institucionalne (pravne, moralne, političke, obrazovne itd.) organizovanosti.

(»Uništimo fijeke mozga i društvene organizacije... Svuda izvršimo demoralizaciju... sve što gledamo je lažno. Mi smo protiv svih sistema« (iz **Manifesta** dadaista);

kao **apsolutna sloboda** koja proizilazi i formira se od apsolutno slobodnih »Ja«, kao **anarhizam**,

(»Nema ničeg realnog van nas. Mi tražimo bitno u našoj ličnosti, a ne u nečem većitom što trudoljubivo spremaju matematičari i fizičari«) (Glez i Žan Mesanže).

»Za mene nema ničeg realnog što bi bilo iznad mene: religija, svest, moral, pravo, zakoni, porodica, država — svaki od ovih pojmova je jaram koji mi se nameće, protiv kojih se »Ja kao neograničeni gospodar nad svojom sazmatom individualnošću borim svim sredstvima koja mi stoje na raspoloženju... Ja ne priznajem ništa sem sebe samoga... i svoje 'saveze egoista'« (M. Stirner);

kao analitičko ponašanje

»Ja mrzim komunizam jer je on negacija slobode, a ja ne mogu zamisliti ništa ljudsko bez slobode... (bez) slobodne organizacije radničkih masa odozdo do gore« (Bakunjin).

»Anarhizam se često pojavljuje kao reakcija na teškoće prelaznog doba uopšte, kao povlačenje s fronta borbe za socijalizam, koje se prikriva apstraktnim slobodarstvom« (iz Programa SKJ).

»Anarhističko učenje o slobodi potpuno je prožeto duhom 'apstraktnog ili — ili', ili sloboda ili despotizam (po Bernštajnu da — ne) dok socijalisti gledaju na pitanje o slobodi sa konkretnog stanovišta. Oni pamte da apstraktne istine nema da je istina uvek konkretna« (Plehanov);

Kao **pragmatičko** ponašanje koje polazi od toga da je slobodno svako delanje ako se ima od njega praktične koristi ili zadovoljstvo bila ona samo lična, čak protivdruštvena,

(kao na primer, sloboda begunca — osuđenika; sloboda Mansonovih hipi-ubica; kao krađa, korupcija. »Sloboda je, nema sumnje, u principu, jedno od

velikih dobara ljudskog roda. Pa ipak, da li ću zbog toga ozbiljno čestitati nekom ludaku, koji je pobe-
gao iz zavoda za umobolne i spasonosne skrovitosti
svoje ćelije, na ponovnom uživanju svetla i slobode?
Trebam li čestitati nekom drumskom razbojniku ili
ubojici koji je pobe-
gao iz zatvora na ponovnom sti-
canju njegovih prirodnih prava? Značilo bi to po-
novno započeti istoriju Viteza Tužnoga Lika koji je
sve svoje junačke pothvate založio da izbavi zločin-
ce koje su očekivala vešala« E. Burke).

»Je li svet jedan ili mnoštven? — fatalistički ili slo-
bodan? — materijalan ili duhovan? — to su shva-
tanja, od kojih se jedna ili druga mogu ili ne mogu
održati u odnosu na svet; a raspre o takvim shvata-
njima su bez kraja. Pragmatička metoda u takvim
slučajevima pokušava da protumači svako shvatanje
povlačenjem njegovih respektivnih praktičnih posle-
dica« V. Džems);

kao **malograđansko** — »**larpuraltističko**« ponašanje koje
svoju slobodnost oseća u besmislu života, u slobodi koja
je sama sebi cilj i svrha, itd.,

(»Ne budale, ne gušavi kreteni, od knjige je nemo-
guće napraviti želatinsku supu, od romana par či-
zama bez šavova. . . Kunem se crevima svih papa bu-
dućnosti, prošlosti i sadašnjosti, ne i dvesta hiljada
puta ne. . . Ja spadam u red onih koji smatraju da
je neophodno ono što nikome ne treba, moja ljubav
prema stvarima i ljudima u obrnutoj je razmeri sa
onim uslugama koje nam one mogu dati« (T. Gotje).
»Zaista, sve je dopušteno ako ne postoji bog i, dos-
ledno tome, čovek je napušten, jer ne nalazi ni u
sebi ni izvan sebe nijednu postojanu tačku za koju
bi se uhvatio. . . drugim rečima, **ne postoji determi-
nizam, čovek je slobodan, čovek je sloboda. . .** Ti si
slobodan, izaberi. . . nema opšteg morala koji bi ti
pokazao šta treba da činiš« (J. P. Sartr).

= **pozitivan smisao**

kao razumna, **saznata neophodnost,**

(»Sloboda se ne sastoji u sanjarijama o nezavisnosti
od prirodnih zakona, nego u saznanju tih zakona i
u tome datoj mogućnosti da njihovo delovanje plan-
ski primenjujemo u određene svrhe. Ovo važi kako
za zakone spoljašnje prirode tako i za zakone koji
upravljaju telesnom i duhovnom egzistencijom sa-
moga čoveka. . . Otuda sloboda volje ne znači ništa
drugo do sposobnost da možemo donositi odluke
na osnovu poznavanja stvari. Dakle, ukoliko je slo-

bodniji sud nekog čoveka o određenom pitanju, toliko će većom **nužnošću** biti određena sadržina tog suda. . . « F. Engels);

kao **neotuđeni**, nenametnuti rad iz zadovoljstva,

(Carstvo slobode počinje u stvari tek tamo gde prestaje rad koji je određen nevoljnom i spoljašnjom svrsishodnošću; po prirodi stvari, ona dakle leži s one strane oblasti materijalne proizvodnje. . . Sloboda se u ovoj oblasti može sastojati samo u tome da udruženi čovek, udruženi proizvođači, racionalno uredi ovaj svoj predmet materije s prirodom, da ga dovedu pod svoju zajedničku kontrolu, umesto da on njima gospodari kao neka slepa sila. . .« (K. Marks);

kao **racionalizacija** »ljudske prirode« koja nije žrtvovana racionalnosti velikih društvenih organizacija, pošto je »sloboda pojedinca uslov slobode za sve« (Marks),

(»Nije preterano reći da je, u krajnjem razvoju stvari, za većinu ljudi uništena šansa da se oslone na razum; uporedo sa pojavom da se racionalnost povećava, njen centar i kontrolisanje racionalnosti se pomeraju sa pojedinca na organizacije. Tako dolazi do fenomena racionalnosti bez razuma. Ta racionalnost nije element slobode, već deluje u smislu da slobodu ugušuje« (R. Mils);

kao **psihološki ugodno** ponašanje, odnosno, kao delanje koje pored razumnosti uključuje i osećanje lagodnosti, htenja, raspoloženja, bez obzira na objektivnu dirigovanost i automatizam,

(»Znamo, razume se, da je čoveka moguće pretvoriti u robota, hemijskim i psihijatrijskim sredstvima, stalnom prinudom i uticajem na sredinu u kojoj živi, ali isto tako i slučajnim i povremenim merama pritiska kao i neplaniranim nizom okolnosti. Međutim, da li je moguće privoleti ga da postane vedro raspoložen i dragovoljan robot? Da li u tome stanju može da bude sretan i kakvi su kvaliteti i smisao takve sreće? Neće više biti dovoljno da samo pretpostavljamo, polazeći od metafizike ljudske prirode, da negde duboko u čoveku, postoji žudnja za slobodom i volja za rezonovanjem. Sada se moramo zapitati: šta u ljudskoj prirodi, šta u ljudskim današnjim uslovima života, šta u svakoj od raznih društvenih struktura doprinosi formiranju u čoveku vedro raspoloženog robota.« (R. Mils);

kao samoodlučivanje **samopoštovanje** i samokontrolisanje sa stanovišta izbora alternative ciljeva i načina njihovog ostvarivanja, bez pritiska i torture,

(»Osudujem svako nasilje u vaspitanju nežnih duša koje spremamo za čast i slobodu. Ima nečeg ropskog u strogosti i prinudi...« (M. de Montenj)

»Sloboda ne znači samo priliku da čovek radi ono što mu se prohte, niti je sloboda isto što i mogućnost da se bira između raznih alternativa. Sloboda je, pre svega, prilika da se formulišu dostupni raspoloživi izvodi, da se oko njih vodi diskusija, a onda da se koristi prilika da se izvrši konačan izbor« (Mils);

III. Disciplinovana sloboda ponašanja i slobodna (svesna kulturna) disciplina ponašanja

1. Disciplina i sloboda ponašanja nisu samo dva protivrečna pojma; njihova protivrečnost je **dijalektička**, što će reći da je njihova druga strana **jedinstvo**, sklad koherencija,

(Kao jedinstvo i suprotnost discipline (režima ponašanja) i slobode (kulture ponašanja), egzistira sistem odnosa između ljudi koji čini ljudsko društvo — život).

2. Prava je disciplina ponašanja samo onda kada je **kulturna**, slobodna, kada su ljudska ponašanja rezultat svesnih postupaka koji se karakterišu tačnošću, urednošću, trudoljubivošću njenih aktera,

(»Komunistička organizacija društvenog rada kojoj je prvi korak socijalizam, održava se, i čim dalje, to će sve više održavati na **slobodnoj** i svesnoj disciplini... (Lenjin).

3. Sloboda ponašanja ima svoj osnovni smisao ne u apstraktnom i anarhičnom značenju već u **stvaralačko-humanističkoj** vrednosti, u tačnom, **disciplinovanom** održavanju stvarnih, realnih odnosa.

Sloboda rada, odnosa (ponašanja) kao izraz i oblik svesne, kultivisane discipline ponašanja, kao samokontrola i samoopredeljenje u granicama realno mogućeg i ostvarljivog na principu **poštovanja društvenih normi** i interesa. **Ukoliko je, dakle, čovek više u stanju da razume nužnost svog i opšteg razvitka — nužnost (disciplinu) svojih ponašanja, utoliko je i sloboda njegovih ponašanja veća, realnija, utoliko je sloboda više jednaka (=) disciplinovanosti.**

(»Dakle, sloboda se sastoji u vlasti nad nama samima i nad spoljašnjom prirodom, u vlasti zasnovanoj na saznanju prirodne nužnosti; stoga je sloboda ne-
minovno proizvod istorijskog razvitka. Prvi ljudi, koji su se izdvojili iz životinjskog carstva, bili su u svemu, što je bitno, neslobodni, kao i same životinje; ali svaki napredak u kulturi bio je korak napred k slobodi« (F. Engels).

4. Jedinstvo slobode i discipline kroz njihovo prožimanje pojavljuje se *explicite* kao **društvena, celishodna organizovanost ponašanja**.

(Piše Lenjin da je svesna, slobodna disciplina »disciplina i organizovanosti«. »To je ono večno nerazumevanje slobode, što se ona uvek shvata u formalnom, subjektivnom smislu... tako se ograničavanje nagona, žudnji, strasti... samovolje i proizvoljnosti uzima kao ograničavanje slobode. Naprotiv, **takvo je ograničavanje upravo uslov iz kojeg proizilazi oslobođenje**, a društvo i država su ona stanja u kojima se sloboda, naprotiv, ostvaruje« (G. V. Hegel).

= **pretpostavke** društvene organizovanosti:

- a) postojanje normi, propisa ponašanja, delatnosti i ciljeva;
- b) neophodno pridržavanje propisa i ciljeva;
- c) svesno opravdanje te neophodnosti slobodnim, samostalnim i inicijativnim ponašanjem.

= **suština** društvene organizovanosti (države, škole, fabrike, vojske, partije, kluba i dr.) — kao:

- a) poštovanje utvrđenih načela i propisa ponašanja u društvu (ili u nekom njegovom delu: u preduzeću, na ulici, u pozorištu, na utakmici itd.), koje proizilazi iz sopstvenog uverenja i interesa i neophodnosti postojanja i opstanka kulturne zajednice;
- b) organizovanost vladanja, tj. usmereno, cilju saobrazno i svrsishodno ponašanje (delanje, rad);
- c) nenametnuta, na saznanju objektivne zakonitosti i uverenju o humanističkim vrednostima zasnovana, ponašanja (aktivnost), koja čine materijalnu i duhovnu kulturu života.
- d) poštovanje i priznanje autoriteta organizujućih ličnosti (organizatora), grupa, institucija u smislu uvažavanja i ostvarivanja takvih ponašanja koja doprinose slobodnom

i svestranom razvitku ličnosti i progresu društvene zajednice;

- e) stepen samokontrole i samodiscipline (kao disciplinovane slobode i slobodne discipline) sa unutrašnjim priznanjem opravdanosti, celishodnosti i neophodnosti pravila uže i šire zajednice;
- f) suzbijanje anarhične, »nezavisne«, nerazumne i rušilačke slobode i discipline pritiska, slepog pokoravanja, poniženja i torture, — elemenata društvene neorganizovanosti (anarhije, malograđanske destrukcije, kontrarevolucije, raskalašnosti, siledžijstva...).

DISCIPLINE ET LIBERTE DE COMPORTEMENT

— CONTRADICTION ET SYNTHESE — (ESQUISSE DE RECHERCHE)

(Résumé)

La société humaine, la vie humaine — c'est un système de comportement des gens. Ces comportements sont, en fait, des activités conscientes, volontaires, *libres*, qui sont déterminées comme telles par des activités *nécessaires*, involontaires, inconscientes, (les processus et les relations).

De ce fait on infère le problème de *discipline et liberté de comportement* — leur *contradiction et synthèse*.

Dans le sens étroit ainsi que dans le sens large, la discipline suppose un comportement conforme aux règles en admetant, remplissant et appliquant les normes sociales. Cependant, la discipline de comportement peut avoir un sens positif ou un sens négatif.

Le sens étroit et le sens large de liberté de comportement suppose la possibilité de choix conscient entre les possibilités réelles et peut avoir aussi un sens positif et un sens négatif.

La discipline et la liberté de comportement ne sont pas seulement deux notions contradictoires; leur contradiction est dialectique, ce qui signifie que leur côté opposé est *l'unité*, l'harmonie, la cohérence.

L'unité de la liberté et de la discipline par leur pénétration se montre *explicite* comme une *organisation de comportement sociale, utile (consciente)*.

